

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Діденко Наталії Миколаївни з теми «Методика позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 - теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень

На етапі модернізації системи української освіти питання позакласної роботи з української мови в профільних класах стають особливо актуальними, оскільки нинішня шкільна освіта потребує розроблення нових методик організації позакласної роботи як особливого складника навчально-виховного процесу, що сприятимуть пошуковій активності, розвитку мовної особистості випускника профільної школи, готовності до професійно зорієнтованого навчання, удосконалення практичного досвіду.

З огляду на це дисертаційна робота Діденко Н. М. на часі, оскільки репрезентує власне оригінальне розв'язання проблеми шляхів удосконалення методики позакласної роботи з української мови в процесі профільного навчання.

Як справедливо стверджує автор, недостатнім є опрацювання цього питання в теоретичному й практичному аспектах. Тому й виникла необхідність оптимізації методики позакласної роботи з української мови в системі профільного навчання, підвищення її ефективності через використання ресурсу музейної педагогіки та інформаційно-комунікаційних технологій. У зв'язку з модернізацією профільної освіти, змінами в інформаційному суспільстві методика позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання вочевидь потребує подальшого розроблення та вдосконалення.

Робота виконана відповідно до теми науково-дослідної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка „Філософські, освітологічні та методичні засади компетентісної особистісно-професійної багатопрофільної університетської освіти” (державний реєстраційний номер 0110U006274), а також теми кафедри української мови Гуманітарного інституту „Лінгводидактичні засади формування мовнокомунікативної компетентності студентів в умовах університетської освіти”.

Тому вважаємо, що тема дисертації Діденко Наталії Миколаївни актуальна, суспільно й науково важлива.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз дисертації дозволяє стверджувати, що викладені в ній наукові положення достатньо обґрунтовані. На підставі всебічного вивчення досліджуваної проблеми й осмислення теоретичних положень дисертантка правильно визначила об'єкт, предмет, мету дослідження.

Робота змістовна, ґрунтовна, логічно структурована: має вступ, три розділи з висновками до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел, додатки.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити методику позакласної роботи з української мови у профільних класах – була успішно реалізована завдяки правильно визначеним вихідним положенням, завданням і методам дослідження.

Структура дисертації відображає послідовність розв'язання поставлених завдань на різних етапах дослідження.

У першому розділі «Теоретичні основи організації позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання» досліджено, узагальнено, систематизовано наукову літературу з означеної проблеми. Критично проаналізовано генезу проблеми організації позакласної роботи з української мови в педагогічній науці, осмислено найбільш вагомі класичні праці з педагогіки, психології, методики та найновіші досягнення в цих галузях. Теоретичні основи роботи засвідчують ерудицію дисертантки, ґрунтовність її пошуків, вміння виокремити з величезного масиву праць ті, що, окрім теоретичного підґрунтя, мають беззаперечне практичне значення. Важливо, що в дослідженні відображено етапи становлення позакласної роботи, що виразно окреслюють її еволюцію, а також специфіку позакласної роботи на сучасному етапі розвитку школи.

Глибини, чіткості й логічної виразності рецензованій праці додає посправжньому науковий підхід автора до формування поняттєвого апарату дослідження. Наталія Миколаївна уточнює, коригує або пояснює значення багатьох наукових термінів, уникає їх некоректного вживання, взаємозаміни близьких за значенням дефініцій. Автор послуговується працями дидактів, лінгводидактів для визначення й оперування ключовими термінами в дослідженні, адже узагальнення наукових джерел показує розмаїтість досліджуваних аспектів, пов'язаних із дефініціями «позаурочна робота», «позанавчальна виховна робота», «позакласна робота», «позашкільна робота», і переконує в тому, що їх не можна ототожнювати. Дисертантка ґрунтовно аналізує поняття «позакласна робота з української мови» загалом і «позакласна робота з української мови в профільних класах» зокрема. На основі студіювання різних підходів до розуміння дефініцій «позаурочна робота», «позанавчальна виховна робота», «позакласна робота», «позашкільна робота» уточнено сутність та визначено своєрідність кожного з них, що дало змогу сформулювати визначення поняття «позакласна робота з української мови у процесі профільного навчання» як особливого складника профільної освіти.

Студіювання й узагальнення усталених у лінгводидактиці трактувань поняття «технологія навчання», його сутнісних характеристик дало змогу дисертантці сформулювати визначення технології позакласного заняття з української мови.

Аналіз і синтез Концепції навчання української мови в профільній системі, чинних програм і підручників уможливили визначення в роботі мети позакласної роботи з української мови в профільній школі.

Дисертантка слушно зауважує, що під час організації позакласної роботи з української мови важливого значення набуває вибір її змісту з обов'язковими компонентами, тому в дослідженні нею виділено ще один компонент (когнітивно-професійний), який передбачає поглиблення знань учнів про особливості професійного спілкування, зокрема жанри мовлення, пов'язані з обраним фахом, мовленнєвий етикет ділового спілкування тощо.

Важливо й те, що дисертантка визначає специфіку методики організації позакласної роботи у профільних класах та виокремлює її основні завдання. Наталія Миколаївна акцентує увагу на використанні потенціалу музейної педагогіки в процесі профільного навчання, проте зазначає, що постає проблема в апробації музейно-педагогічних технологій, відтак створенні спільної методичної системи музейними працівниками і педагогами профільної школи.

Дослідницею визначено технологічну модель, продуктивні форми позакласного заняття в аспекті музейно-педагогічної технології та спеціальні музейно-педагогічні методи.

У контексті дослідження приділено особливу увагу дистанційному навчанню в аспекті інформаційно-комунікаційних технологій. Автор доводить, що система Moodle (модульне об'єктно орієнтоване динамічне навчальне середовище) має більше переваг і є найчастіше використовуваною у світовій електронній мережі.

Наталія Миколаївна засвідчує, що існує потреба в дистанційних курсах із української мови для учнів профільної школи як додаткового навчального ресурсу, зокрема і в системі позакласної роботи. Вона зазначає, що доцільно використовувати систему Moodle, оскільки для цього передбачено різноманітні інструменти: вікі, глосарій, блоги, форуми, чати, відео- та аудіофайли, малюнки, графічна інформація та ін., що підвищуватимуть інтерес до навчання учнів у профільній школі, позитивно впливатимуть на проведення ефективної позакласної роботи з української мови.

Дисертантка вважає за необхідне уточнити сутність деяких із принципів навчання й організації позакласної роботи, ефективність яких безперечна під час організації позакласної роботи у профільних класах.

Системно викладено й обґрунтовано поділ форм позакласної роботи за кількісним складом її учасників, частотою проведення, способом репрезентації мовного матеріалу. Наталія Миколаївна застерігає, що форми можуть комбінуватися та переходити одна в одну на основі взаємозв'язку, утворюючи загальну систему позакласної роботи з української мови, ефективність якої залежить від оптимального використання різноманітних форм, методів і прийомів, наповнених оригінальністю й новизною.

У своїй дисертаційній роботі автор ґрунтовно аналізує метод вправ, проте зазначає, що не ставить за мету проаналізувати всі методи навчання, а завданням убачає розроблення й обґрунтування системи методів.

спрямованих на результативність їх у позакласній роботі. Зазначимо, що систему методів навчання розглядає як основу для розроблення варіативних методик організації позакласної роботи відповідно до мети й змісту шкільної профільної освіти.

Студіювання наукових досліджень українських лінгводидактів дозволило авторові зрозуміти, що одним із основних засобів під час позакласних занять із української мови є текст, сприймаючи, аналізуючи й творчо інтерпретуючи який учні поступово набувають навичок текстосприйняття і текстотворення.

Важливо й те, що дисертантка звертається до сучасних і перспективних засобів навчання, що дозволяють унаочнити пропоновану для засвоєння або ознайомлення навчальну інформацію. До таких відносить відеофрагменти, електронні підручники, посібники і словники, відеопрезентації, твори мистецтва тощо. Погоджуємося в тому, що необхідно методично правильно й дозовано застосовувати допоміжні технічні засоби.

У розділі ґрунтовно опрацьовані наукові студії психологів, психолінгвістів і дидактів про закономірності психічного розвитку й формування особистості на різних вікових етапах, адже виникає комплекс питань, що стосуються вікових особливостей, специфіки викладання української мови в профільних класах, вибору форм, методів і засобів організації позакласних занять.

Задля обґрунтування змісту дослідної методики організації позакласної роботи в інноваційній парадигмі профільної освіти, орієнтованої на всебічне вивчення особистості, Наталія Миколаївна доводить, що позакласна робота з української мови в профільній школі передбачає використання інтерактивних методів навчання, музейно-педагогічної та інформаційно-комунікаційної технологій, зокрема дослідження музейних першоджерел, організацію самостійної роботи над створенням веб-сайту або електронного словника, відеопрезентації або репортажу тощо. Такий синтез форм, методів і прийомів, на думку дослідниці, розвиває в старшокласників внутрішню потребу навчатися, самостійно здобувати додаткові знання і вміння, спонукає до творчості, формує пізнавальні інтереси, бажання навчатися, прагнення до самовдосконалення, самоствердження.

У другому розділі масштабно окреслено сучасні організаційно-методичні засади позакласної роботи з української мови в процесі профільного навчання.

Зокрема, скрупульозно проаналізовано зміст навчально-методичного забезпечення позакласної роботи з української мови для профільних класів, визначено орієнтири в побудові власної моделі позакласної роботи, підготовці до позакласних занять, а також методичні аспекти позакласних занять.

Особливої уваги заслуговує ґрунтовний аналіз чинних програм із організації позакласної роботи з української мови, висвітлення наукових студій у збірниках праць, фахових періодичних виданнях, підручників і методичних посібників, дисертаційних праць із проблеми дослідження.

Це дало змогу Наталії Миколаївні дійти цілком аргументованого висновку, що сучасна інформаційно-технічна та навчально-методична бази ЗНЗ із позакласної роботи в профільних класах потребують належного забезпечення. У зв'язку з модернізацією профільної освіти, змінами в інформаційному суспільстві, як засвідчив аналіз навчально-методичного забезпечення з досліджуваної проблеми, методика позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання вочевидь потребує подальшого розроблення й удосконалення.

Констатувальний етап педагогічного дослідження допоміг зібрати відомості про рівень знань учнів профільних класів із української мови й сформованості їхньої мовної і мовленнєвої компетентностей.

Результати анкетування були враховані під час розроблення експериментальної методики організації позакласної роботи у профільних класах.

Дисертантка проаналізувала документацію ШМО та районних семінарів, і складно не погодитися з невтішним висновком Наталії Миколаївни, що проблема організації позакласної роботи в профільних класах розглядається епізодично, учителі не використовують достатньою мірою можливості позакласної роботи, мають низький рівень знання методики позакласної роботи, і ця сумна тенденція, на жаль, актуальна ще й донині. Проте на основі проведеного опитування зроблено висновок про достатню мотивацію учнів профільної школи до позакласної діяльності з української мови.

Наталія Миколаївна визначила критерії, показники, рівні сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей (хоча не визначено рівні інших компетентностей) учнів профільних класів у позакласній роботі. Результати діагностичного зрізу, опитування й анкетування вчителів-словесників і учнів профільних класів переконують у необхідності розроблення методики позакласної роботи в процесі профільного навчання з використанням інноваційних методів і форм позакласної роботи, потенціалу музейно-педагогічної й інформаційно-комунікаційної технологій. Респонденти-старшокласники вказують на потребу в організованій позакласній роботі, яка сприятиме формуванню мовної і мовленнєвої компетентностей, інтересу до активної пізнавальної діяльності, готовності до професійно зорієнтованого навчання.

Напрацювання українських методистів-класиків та сучасників стали основою для розроблення Н. М. Діденко експериментальних методичних засад організації позакласної роботи з української мови в процесі профільного навчання. Сподіваємося, що дисертаційна робота Н. М. Діденко стане гарним підґрунтям для впровадження нових підходів до ПР із української мови.

Дані, отримані в результаті констатувального зрізу, уможливили методично грамотну організацію експериментального навчання.

Третій розділ роботи відбиває процес перевірки ефективності та впровадження методики організації позакласної роботи з української мови в

процесі профільного навчання на формувальному етапі наукового експерименту. Представлена в ньому експериментальна програма (зміст, основні положення) має чітку структуру й серйозне теоретичне підґрунтя, містить усі складники для повноцінного й ґрунтовного дослідження (мету, ідею, завдання, форми (види), методи та прийоми навчальної діяльності, результати моніторингових зрізів тощо). Програма дослідного навчання складається з трьох логічно виважених етапів. За результатами даних констатувального експерименту виділено три етапи формувального експерименту, сформульовано цілі, визначено завдання, очікувані результати, обрано ефективні форми, методи, прийоми, технології, засоби навчання, систему різноманітних за змістом і характером завдань.

Під час розроблення методики організації позакласної роботи з української мови в профільних класах дисертантка врахувала певні аспекти інтегрованого навчання, сучасні лінгводидактичні підходи до навчання української мови в профільній школі, а також загальнодидактичні, лінгводидактичні й специфічні принципи, які було виділено під час аналізу фахової літератури, узагальнення досвіду вчителів-словесників.

Особливе місце в експериментально-дослідній методиці посіли проаналізовані в підрозділі 1.2.1 музейно-педагогічні й інформаційно-комунікаційні технології.

Позакласну роботу дисертантка організувала за розробленою авторською програмою, що передбачала проведення конференцій, екскурсій (зокрема віртуальних), наукових конференцій, лінгвістичних читань, проектів (наприклад, музейних), міні-проектів, мовних турнірів, тренінгів, майстер-класів, створення «Мовного портфоліо учня», музейної гри квест-онлайн, театральних вибірок, написання сценаріїв, складання тестових завдань, лінгвістичних задач, а також виконання індивідуальних завдань у спеціально розробленому навчальному електронному курсі (ЕНК) на платформі дистанційної освіти Moodle.

Варто відзначити в опонованій роботі й те, що використання новітніх технологій, зокрема мережі Інтернет, є беззаперечною методичною знахідкою дисертантки, яка зацікавила учнів ХХІ століття завданнями, що передбачають роботу з ікт. Для переважної більшості сучасних школярів «спілкування» з комп'ютером є необхідністю, а Інтернет – середовищем постійного перебування. Тому втручання вчителя в інтернет-середовище учнів саме таким способом, може дати й уже дало плоди, що й засвідчує експеримент Наталії Миколаївни.

Особливий інтерес викликає розроблена система вправ і завдань експерименту.

Результати експериментально-дослідного навчання підтвердили ефективність запропонованої методики організації позакласної роботи з української мови у профільних класах, що полягала в організації й проведенні комплексної позакласної роботи за змішаною системою (поєднання традиційних та інноваційних форм, методів і прийомів позакласної діяльності), використанні музейно-педагогічних, інформаційно-

комунікаційних технологій. Поетапне систематичне проведення формувального експерименту (мотиваційно-пропедевтичний, основний, узагальнювальний) дозволило спрямувати методику на підвищення рівня сформованості мовних і мовленнєвих умінь і навичок старшокласників.

Контрольний підсумковий зріз, проведений за результатами впровадження експерименту, показав позитивну динаміку сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей учнів профільної школи, а отже, підтвердив ефективність розробленої методики.

Експериментальна частина дисертації свідчить про сумлінну практичну перевірку висунутої гіпотези. Ефективність розробленої методики підтверджена результатами аналізу виконаних учнями експериментальних і контрольних класів вправ і завдань, які демонструють комплекс умінь, набутих за період проведення експерименту.

На всіх етапах дослідження, описаних у трьох розділах дисертації, зроблено узагальнення й висновки. Загальні висновки узгоджені зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати достовірними й ґрунтовними, що забезпечено вмiлим використанням положень прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання, достатньою кількістю статистичної інформації.

Оцінювання новизни й достовірності досліджень

Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що характеризують новизну дисертації, є такі:

обґрунтування теоретичних засад організації позакласної роботи з української мови в процесі профільного навчання; уточнення й конкретизація сутності поняття „позакласна робота з української мови у процесі профільного навчання”; *розроблення* методики позакласної роботи у профільних класах; *визначення* критеріїв і показників рівнів сформованості мовної і мовленнєвої компетентностей учнів профільних класів; *удосконалення* змістово-процесуального й методичного забезпечення позакласної роботи; *подальший розвиток* положень про організацію позакласної роботи з української мови.

Результати експериментальної роботи, а саме: наукова новизна, теоретичні й практичні висновки, методичні рекомендації, – достовірні, що підтверджено в процесі наукового дослідження засобами різноманітних загальнометодологічних, загальнонаукових і специфічних методів, статистичними даними експерименту, узгодженістю з сучасними вимогами чинних державних документів. Основні положення дисертації апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і достатньо висвітлені в наукових публікаціях автора.

Автореферат цілком відповідає змістові дисертаційної роботи.

Практичне значення отриманих результатів

Результати дослідження Діденко Н. М. є важливим внеском у розвиток і вдосконалення теорії та методики навчання української мови й полягає в

розробленні й упровадженні методичного забезпечення процесу організації позакласної роботи з української мови в профільних класах.

Зокрема, це експериментальна авторська програма позакласної роботи для учнів профільних класів, приклади завдань і вправ з електронного навчального курсу (завдання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, письмові креативні творчі вправи з електронного навчального курсу, проектна діяльність, ігри), міні-словник музейної міжпредметної термінологічної лексики, які можуть бути використані в процесі позакласної роботи з української мови в профільних класах вчителями-словесниками, а також студентами-філологами під час проходження практики.

Напрацювання Наталії Миколаївни, викладені в розділах дисертації та в додатках, пропозиції й рекомендації, вміщені в статтях, можуть стати підґрунтям для реалізації на практиці важливих мовно-освітніх завдань.

Дискусійні положення й зауваження

Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, привертаємо увагу до її окремих аспектів, що потребують пояснення, уточнення чи корекції, а саме:

1. У роботі, як уже зазначалося, ґрунтовно проаналізовано наукову літературу з проблеми використання інноваційних комп'ютерних технологій в аспекті реалізації музейно-педагогічної технології на сучасному етапі, проте у підрозділі 1.2.1 дисертантці варто було б більш докладно розкрити особливості використання в позакласній роботі веб-сайтів, аудіовізуальних засобів, мультимедійних проектів.

2. У зв'язку з модернізацією системи освіти загалом і профільної зокрема, змінами в інформаційному суспільстві хотілося б, щоб автор у підрозділі 2.2 узагальнила досвід учителів-словесників із упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у позакласній роботі, які є важливим складником навчально-виховного процесу з української мови в процесі профільного навчання.

3. У дослідженні варто розкрити більш детально, як був урахований профіль навчання в електронному навчальному курсі.

4. Робота значно виграла б, якби автор у додатках подала приклади виконаних учнями міні-проектів в аспекті музейної педагогіки.

Зазначені зауваження до дисертаційної роботи здебільшого дискусійного чи рекомендаційного плану і жодним чином не применшують її значення, не знижують загальної високої оцінки, проте можуть бути темою дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом для подальших наукових перспектив автора.

Порушена дисертанткою проблема й шляхи її вирішення спонукають до роздумів, полеміки, що підтверджує наукове значення дослідження, його актуальність і важливість для процесу організації позакласної роботи з української мови в профільній школі.

Загальний висновок

Дисертація Діденко Наталії Миколаївни «**Методика позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання**» є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням.

Зміст роботи, логіка викладення тексту, наукові й практичні результати свідчать про глибокі теоретичні знання, володіння методами наукових досліджень, уміння розв'язувати складні наукові й прикладні проблеми.

За рівнем наукової новизни та практичним значенням дисертація відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а розроблені в ній теоретичні положення й отримані результати можна кваліфікувати як вагомий внесок у розвиток теорії та методики навчання української мови. Діденко Наталія Миколаївна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 - теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент –

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філософії та
соціально-гуманітарних дисциплін
Чернігівського національного
технологічного університету

В. В. Борисенко

Вчений секретар
з. держ. упр., проф.

І. М. Аліїєнко